

Об'єднання і спільне використання оборонних можливостей країн Європейського Союзу для реагування на гібридні загрози

Резюме. Розглядаються історія європейської оборонної інтеграції, посилення оборонних можливостей Європейського Союзу на основі концепції “Об'єднання і спільне використання” з метою ефективного реагування на гібридні загрози, пошук ролі й місця України в цьому процесі.

Ключові слова: гібридні загрози, гібридні конфлікти, Європейський Союз, НАТО, Європейське оборонне агентство, Єврокорпус, Європейська авіаційна група, об'єднання і спільне використання, сили реагування НАТО, об'єднані частини і з'єднання.

Постановка проблеми. Останніми місяцями впливові європейські політики на різних рівнях обговорюють плани посилення і розширення оборонних можливостей Європейського Союзу (ЄС) [1]. Існує декілька об'єктивних причин, з яких ЄС повертається до цього питання:

усвідомлення нових загроз, що мають гібридний характер: мілітаристська Росія, Сирія, тероризм і неконтрольована міграція;

адекватні гібридним загрозам військові, технологічні і промислові можливості не можливо розвивати лише на основі національної держави, вони повинні бути більше, ніж сума складових національних можливостей;

не всі країни ЄС є членами Північноатлантичного альянсу, який сприймається як основа безпеки континенту і протидії гібридним загрозам;

традиційне відставання ЄС від США у сфері високих оборонних технологій, збільшується відставання ще й від країн БРІКС [2], сукупні витрати цієї групи країн на дослідження і розроблення для сектору безпеки і оборони перевищують європейські;

провідні країни ЄС в змозі ефективно вирішувати завдання розвитку оборонних можливостей і виробництва, однак нові члени ЄС – країни Центральної та Східної Європи не спроможні самостійно протидіяти гібридним загрозам.

Одним з основних напрямів посилення оборонних можливостей ЄС розглядається концепція об'єднання і спільного використання оборонних можливостей всіх країн-членів ЄС. Соціологічні опитування в країнах ЄС показують сімдесят відсотків підтримки населенням спільного європейського оборонного проекту [3].

Аналіз основних досліджень і публікацій. Стаття базується на широкому колі сучасних джерел 2015–2016 рр., які представлені фундаментальними працями європейських вчених [3, 7], військових [6, 8], офіційними сайтами ЄС і НАТО [10, 12], тематичними статтями у періодичних виданнях [10] та чисельними публікаціями в засобах масової інформації [1, 11].

Метою статті є дослідження прогресу ЄС на шляху посилення оборонних можливостей шляхом об'єднання і спільного використання оборонних можливостей та визначення місця України у цьому процесі.

Виклад основного матеріалу. Історія створення європейського оборонного співтовариства починається із середини 50-х років минулого століття. Першим завданням, яке було вирішено на європейській основі в рамках Західноєвропейського Союзу (ЗЄС) після підписання угод у Парижі 1954 р. стало припинення режиму окупації Західної Німеччини, її ремілітаризація та включення до НАТО. У 1987 р. формується спільна франко-німецька бригада, що символізує закінчення розбіжностей між Францією і Німеччиною, оскільки в минулому столітті країни тричі воювали між собою. Важливим аргументом стало те, що на той час Франція не входила до воєнної організації НАТО, хоча й мала самостійні ядерні сили, а Німеччина входила, але, навпаки, не володіла ядерною зброєю.

Маастрихтським договором 1992 р. про створення ЄС для ЗЄС відводиться завдання формування самостійної системи європейської оборони, для чого на базі бригади формується Єврокорпус із штабом в Страсбурзі – традиційному центрі колишнього протистояння Франції і Німеччини. До складу корпусу

ввійшли також підрозділи з Греції, Іспанії та інших країн Євросоюзу. Єврокорпус взяв участь у воєнних операціях в Боснії, Косові, Афганістані, Македонії, Конго, Центральноафриканської республіки, Малі і Сомалі.

Операції Єврокорпусу в Європі по суті були місіями поліцейського типу. Інший, більш жорстокий, характер мали операції в Африці, досвіду проведення яких ЄС раніше не мав. Тут доводилося покладатися на досвід і вміння окремих учасників, насамперед, Франції, яка винесла їх основний тягар, в тому числі фінансовий.

У війні в Іраку 2003 р. застосувати Єврокорпус європейці відмовилися [4].

Події у Лівії 2011 р. призвели до гострої воєнно-політичної кризи, яка переросла в громадянську війну. У ході голосування у Раді Безпеки ООН стався розкол з питання застосування воєнної сили, який визначив “неможливість використання європейських структур безпеки у лівійській кризі” [5]. У результаті в Лівії відбулася воєнна операція не ЄС, а коаліційних сил НАТО на чолі з Францією, Великобританією і США. Лівійська криза підтвердила обмеженість “м'якої сили” ЄС, коли доволіно вилучається або послабляється силовий елемент вирішення конфлікту. Це особливо підтверджується у війні на сході України, при зіткненні з переважаючим і жорстоким ворогом, організованими терористичними угрупованнями, які подібний підхід і аргументи вважають проявом слабкості і не обов'язковими для виконання.

Приблизно в цей час десятирічний досвід операцій в Афганістані та Іраку узагальнив начальник штабу сухопутних військ США генерал *Раймонд Т. Одієрно*, який сформулював своє бачення нового вигляду сучасної армії для гібридного конфлікту [6]. Він наголошував на необхідності швидкого розгортання модульних підрозділів і поступового нарощування на їх основі оперативних можливостей в районі бойових дій, переважного використання малих підрозділів у децентралізованих операціях, залучення регіональних союзників [7] і дій з урахуванням місцевої культури і звичаїв.

Саме цей підхід був ефективно реалізований збройними силами Франції при проведенні воєнної операції в Малі, куди Париж на прохання місцевого уряду і за мандатом ООН відправив 4 000 військовослужбовців. Інші держави ЄС обмежилися тим, що заявили про власну готовність сприяти підготовці національних збройних сил Малі та інших африканських країн.

В активній фазі операції у січні-березні 2013 р. французькі втрати склали 7 осіб, збройні сили Чаду, які надавали допомогу в боях у важкодоступній гірській місцевості, втратили 30 осіб. Операція в Малі стала свого роду реваншем за провал операції в долині Узбін (Афганістан, 2008 р.), де французькі частини понесли високі втрати: було вбито 10 військовослужбовців і 21 отримав поранення. Досвід Узбіну привів до зміни поглядів на сучасні бойові дії і всебічне посилення підготовки військ.

Для України цікавий досвід створення і функціонування Європейської авіаційної групи (ЄАГ). Створена у 1995 р. Францією і Великобританією, потім до групи увійшли Італія, ФРН, Бельгія, Іспанія, Нідерланди, в якості партнерів виступили Норвегія і Швеція. ЄАГ не залежить ні від НАТО, ні від ЄС, будучи “власністю” ВПС семи країн-учасниць з постійним штабом з 28 осіб, розміщеним на базі командного центру Королівських ВПС Великобританії. До переваг цієї структури відносяться її компактність, оперативність прийняття рішень, відсутність дублювання з Європейським авіатранспортним командуванням, Військовим штабом ЄС і іншими структурами ЄС і НАТО. І хоча французькі винищувачі не можуть сідати на британські авіаносці, які обладнані злітною рампою під літаки короткого зльоту і вертикальної посадки (американські F-35), ступінь співробітництва обох країн в галузі військової авіації безпрецедентна. Командувач ВПС Франції *Д. Мерсьє* пояснює ці результати значною мірою досягненням оперативної взаємосумісності в рамках НАТО, зручним і зрозумілим “інтерфейсом” спілкування і взаємодії [8].

Прикладаються зусилля з досягнення взаємосумісності за стандартами НАТО і відпрацювання спільних дій флотів Великобританії, Франції та Італії. США підтримують цей проект, тому що спільні дії авіаносців європейських країн значно допоможуть американському флоту в будь-яких районах, насамперед, у протидії російському флоту у Середземному морі та на інших театрах.

Всього існує приблизно сто проектів багатостороннього та двостороннього співробітництва у сфері безпеки і оборони європейських країн. Але коефіцієнт корисної дії цих ініціатив був не достатнім, оскільки вони обмежувалися тактичним рівнем і були спрямовані на заповнення прогалів у оборонних можливостях окремих країн або спільне використання військової техніки.

Якісний зсув почався з прийняттям у 2010 р. на самміті ЄС на рівні міністрів оборони в місті Гент, Бельгія стратегічної концепції “Об’єднання і спільне використання” (Pooling and Sharing, P&S).

Метою P&S є посилення оборонного потенціалу при менших витратах на основі об’єднання і спільного використання оборонних можливостей країн ЄС. Завданнями P&S є такі:

забезпечення пріоритету військової і економічної доцільності над міркуваннями національного суверенітету;

створення єдиного ринку оборонної продукції, який досі ще фрагментований, оскільки оборонне виробництво залишається прерогативою національних урядів;

проведення спільних наукових і дослідно-конструкторських робіт, закупівлі озброєнь і військової техніки;

спільне використання інфраструктури національних збройних сил (наприклад, для проведення військових навчань) та створення об’єднаних частин і з’єднань;

проведення систематичного оборонного огляду в кожній з країн ЄС за процедурами, аналогічними прийнятим в НАТО;

визначення оборонних завдань, які відносяться до категорії суверенних, і завдань, які вирішуються у співпраці з іншими країнами;

забезпечення рольової спеціалізації (наприклад, Німеччина здійснює військово-морське спостереження в Північному морі, звільняючи Нідерланди від цього завдання).

Рольової спеціалізації в концепції P&S відводиться важливе місце. Вона враховує чинники регіонального співробітництва країнами ЄС, спільності стратегічної культури і продуманого планування.

Практично відразу ж після Гентського самміту виникло питання про створення постійної структури – Конференції по збільшенню воєнного потенціалу ЄС. Слідом за цим з’явилися й інші пропозиції, які безпосередньо ставили питання про заснування постійної Європейської ради у справах оборони або навіть оборонного союзу. Зокрема, в документі “Майбутнє Європи” зазначається: “Наша оборонна політика повинна мати більш амбітні цілі, які виходять за рамки P&S”.

Координацію дій щодо досягнення мети та виконання завдань P&S покладається на Європейське оборонне агентство (ЄОА).

У відповідності зі своїм мандатом, ЄОА є провідною організацією з розвитку і оцінки спільних можливостей. Агентство вже проводить значну кількість заходів і проєктів, які можуть бути безпосередньо пов’язані з протидією

гібридному конфлікту та кіберзахисту. Фактично ЄОА став переговорним майданчиком для формування можливостей по співпраці зацікавлених сторін [9].

ЄОА спільно з Європейською службою зовнішніх справ виконує рішення Ради ЄС від травня 2015 р. щодо “створення європейської спільної основи для протидії гібридним загрозам” [10]. Для цього у 2016 році проводиться два штабних навчання і стрес-тест для “розробки оцінки і пропозицій щодо реагування на нові гібридні загрози з точки зору ЄС”. Навчання спрямовані на конкретні результати, які дають змогу державам-членам ЄС оцінити свої реальні можливості щодо протидії гібридним загрозам. Визначається, що за суттю гібридний конфлікт включає цивільний і військовий компоненти. Для ефективного протистояння гібридним загрозам необхідна цивільно-військова синергія. З одного боку, таке комплексне реагування розширює можливості, з іншого боку, це може забезпечити зниження витрат. Треба зауважити, що нові технології не є суттю вирішення гібридного конфлікту. Основним напрямом впливу гібридного конфлікту є людський і соціальний аспекти.

Партнерство НАТО-ЄС є ще одним напрямом протидії гібридним загрозам. Визначається спільна стратегія НАТО і ЄС з протидії гібридним загрозам [11]. ЄС пропонує не тільки різноманітну економічну, дипломатичну або юридичну допомогу, а й значні військові можливості. З огляду на складну природу гібридного конфлікту, такий різноманітний інструментарій є життєво важливим.

На сьогодні збройні сили ЄС мають рудиментарну командну структуру. При проведенні операцій або використовуються штаби однієї з країн-членів, або формуються штаби на час операції, або використовується командна структура НАТО (механізм “Берлін-плюс”) [12]. Процедури управління уніфіковано. Національні підрозділи, як правило, підготовлені для участі як в операціях НАТО, так і ЄС. У більшості випадків колективні сили створюються на час операції. Але є й постійні багатонаціональні формування. Більша їх частина діє в рамках Сил реагування НАТО (CRH).

Сухопутний компонент CRH складається тільки з європейських корпусів. Чотири з них багатонаціональні: союзний корпус швидкого реагування; перший німецько-голландський корпус швидкого розгортання; багатонаціональний корпус “Північ-Схід”; єврокорпус. Усі вони, крім корпусу “Північ-

Схід” зі штабом у польському Щецині, є корпусами високої готовності. Останній невдовзі також має стати корпусом високої готовності у зв'язку із зростанням загрози російської агресії. Штаби цих корпусів під час проведення операції НАТО в Афганістані по черзі приймали командування Міжнародними силами сприяння безпеці.

У майбутньому планується до цих сил включити бригаду у складі підрозділів з України, Польщі і Литви (LITPOLUKRBRIG) [13]. Штаб бригади чисельністю 90 офіцерів із збройних сил трьох країн має типову структуру, прийняту в НАТО і дислокований в польському місті Люблін, а національні підрозділи – в пунктах постійної дислокації. До складу бригади планується включити:

від України 550 військовослужбовців: аеромобільний батальйон, батарею 122-мм гаубиць, саперну роту (увійде в інженерно-саперний батальйон); групу РХБЗ (увійде до складу взводу РХБЗ), роту забезпечення, ремонтну роту (увійде до складу батальйону тилового забезпечення), групу психологічних операцій, підрозділ військової поліції;

від Польщі 3300 військовослужбовців: батальйони управління і зв'язку, механізований, вогневої підтримки, матеріально-технічного і тилового забезпечення;

від Литви 650 військовослужбовців: механізований батальйон, взвод ППО (увійде до складу дивізіону ППО), групу цивільно-військового співробітництва.

Морська компонента ЗРН також переважно європейська і за своєю природою багатонаціональна, хоча з меншим ступенем інтеграції. Командування здійснюється через мобільні штаби: на борту італійського авіаносця Giuseppe Garibaldi, іспанського транспортно-десантного корабля Castilla, французького авіаносця Charles de Gaulle, корабля ВМС США Mount Whitney. У майбутньому планується створити штаб на борту французького десантного корабля Mistral.

Власне морські сили НАТО складаються з двох морських груп кожна з трьох-шести бойових кораблів під єдиним командуванням, які надають на ротаційній основі члени альянсу. Саме їх ми спостерігаємо останнім часом у Чорному морі у зв'язку з реагуванням НАТО на дії Росії проти України.

В ЄС створено так звані Бойові групи, подібні СРН, але зі значно меншим бойовим потенціалом. Вони не постійні, за єдиним винятком – Європейських сил швидкої дії (EUROFOR). Ці сили ще в середині 1990-х були сформовані Францією, Італією, Португалією та

Іспанією. EUROFOR брав участь у двох операціях – в Албанії на запит НАТО у зв'язку з потоком біженців з Косова у 1998-му і Македонії під егідою ЄС у рамках операції Concordia в 2003-2004 рр. Але це було ще до створення Бойових груп ЄС, які досі жодного разу не були задіяні.

Висновки

1. Структура командування ЄС і багатонаціональні європейські формування існують і апробовані в операціях. Але цього недостатньо для ефективного реагування на гібридні загрози.

2. Уніфікація бойових процедур, озброєнь та оснащення веде до формування єдиного ринку оборонної продукції і здатна дати синергетичний ефект. Утім, вести мову слід не про економію, а про те, що реагування на сучасні гібридні загрози потребують і більших витрат, і підвищення спільних оборонних можливостей через уніфікацію сил та об'єднання ринків. Важливо те, що реформування європейських ринків оборонної продукції, яке тісно пов'язане з ідеєю європейської армії, дає шанс українським оборонним підприємствам переорієнтуватися з Росії на Європу.

3. НАТО створило ефективні механізми інтеграції збройних сил без шкоди для суверенітету країн-членів. Це найкращий на сьогодні компроміс між політичними, військовими та економічними вимогами до колективної “жорсткої сили”. Однак ці механізми не охоплюють всього сектору безпеки. Питання безпеки в умовах гібридних загроз, по суті, зводиться до можливості ефективного поєднання “жорсткої сили” НАТО і “м'якої сили” ЄС.

4. Заявляючи про недостатність “м'якої сили” і вказуючи на Росію як гібридну загрозу, ЄС визнає, що Україні не обійтися без “жорсткої сили” стосовно тієї ж загрози. Питання про вирішення конфлікту на сході України можна поставити так: чи є спосіб, яким ЄС зможе задіяти ефективну “жорстку силу” автономно від США?

У подальшому буде проведено дослідження можливостей і напрямів інтеграції оборонно-промислового комплексу України і країн ЄС.

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ

1. Єврокомісія підтримує створення єдиної армії ЄС. Дзеркало тижня. [Електронний ресурс]- Режим доступу <http://dt.ua/WORLD/yevrokomisiya-pidtrimuye-stvorennnya-yedinoyi-armiyi-yes-166332.html>

2. Група з п'яти країн: Бразилія, Росія, Індія, Китай, Південно-Африканська Республіка, які мають потенціал сформувати потужний економічний блок по аналогії країн “Великої сімки” з метою трансформувати економічну потужність на геополітичний вплив.
3. Сидоров А. Между “мягкой” и “жесткой” силой: слово и дело. Мировая экономика и международные отношения, № 12, декабрь 2015, с. 116-122
4. Україна ввела національний контингент на територію Республіки Ірак 11 серпня 2003 р. у складі 19 батальйону РХБЗ та 5 бригади загальною чисельністю 1680 осіб.
5. Резолюція № 1973 від 17 березня 2011 р. Ради безпеки ООН - на сайті ООН.
6. Win in a Complex World. The U.S. Army Operating Concept 2020-2040. US MoD, 7 Oct 2014. В липні 2015 р. Р.Одієрно відвідав на Яворівському полігоні шестимісячні українсько-американські навчання “Fearless Guardian”
7. Для України потенційними регіональними союзниками можуть стати Турція, Польща і Литва.
8. Conversation with General Denis Mercier and Air Chief Marshal Andrew Pulford. The FBC Defence, February 2015, p. 2, 3.
9. 7 грудня 2015р. у штаб-квартирі НАТО Міністр оборони України генерал армії України Степан Полторак і Верховним представник ЄС із закордонних питань та політики безпеки Федеріко Могеріні підписали Адміністративну угоду між Міністерством оборони України та Європейським оборонним агентством.
10. Butenschon A. Hybrid warfare: the future of warfare? European Defence Matters/ A magazine of European Defence Agency, issue 09, 2015, P. 19-22.
11. Альянс і ЄС посилюють співпрацю. Дзеркало тижня. [Електронний ресурс] - Режим доступу <http://dt.ua/WORLD/nato-uhvaliv-novu-strategiyu-z-protidiyi-gibridnim-zagrozam-192762.html>
12. Рамочна угода про співпрацю між НАТО і ЄС від 17 березня 2003 р., забезпечує доступ ЄС до сил та засобів НАТО при проведенні операцій, в яких НАТО не задіяна як організація. [Електронний ресурс] - Режим доступу http://www.nato.int/cps/ru/natohq/topics_49217.htm
13. Закон України від 20.02.2015р. “Про ратифікацію Угоди між Кабінетом Міністрів України, урядами Литви і Польщі про створення спільної військової частини”. В рамках реалізації планів співпраці у військовій сфері на регіональному рівні уряд України 27.05.2015р. затвердив виділення до складу LITPOLUKRBRIG національного військового контингенту зі складу 80 окремої аеромобільної бригади (м.Львів). 24.07.2015р. Міністри оборони України, Литви та Польщі у Львові підписали угоду щодо створення спільної бригади загальною чисельністю 4500 осіб.

Стаття надійшла до редакції 11.03.2016

Иващенко А. М., к.т.н., доцент

Центр военно-стратегических исследований Национального университета обороны Украины имени Ивана Черняховского, Киев

Объединение и совместное использование оборонных возможностей Европейского Союза для реагирования на гибридные угрозы

Резюме. Рассматривается история европейской оборонной интеграции, усиление оборонных возможностей Европейского Союза на основе концепции “Объединение и совместное использование” с целью реагирования на гибридные угрозы, поиск роли и места Украины в этом процессе.

Ключевые слова: гибридные угрозы, гибридные конфликты, Европейский Союз, НАТО, Европейское оборонное агентство, Еврокорпус, Европейская авиационная группа, объединение и совместное использование, силы реагирования НАТО, совместные военные подразделения.

A. Ivaschenko, Ph.D

Center for Military and Strategic Studies National Defence University of Ukraine named after Ivan Chernykhovskij, Kyiv

Pooling and sharing of defense capabilities of European Union countries to counter threats hybrid

Resume. The view of history of European defense integration, strengthening the defense capabilities of the European Union on the basis of the concept “Pooling and Sharing” for effective response to hybrid threats, finding role and place of Ukraine in the process.

Keywords: hybrid threats hybrid conflicts, European Union, NATO, the European Defence Agency, Eurocorps, the European Aviation Group, pooling and sharing, the NATO Response Force, joint military units.